

Merkwaardig geval van nestassociatie tussen Canadese Gans *Branta canadensis* en Wilde Eend *Anas platyrhynchos*

Franklin L.L. Tombeur

De Canadese Gans kent in Nederland zowel als in Vlaanderen een spectaculaire opgang, in aantallen en in verspreiding.

In Vlaanderen ging het in 1994 al om minstens 186 broedparen (Devos & Anselin 1997) en in 1995 om 189 koppels alleen al voor de provincies West- en Oost-Vlaanderen samen (Kuijken et al 1997). Een midwintertelling in januari-februari 1998 leverde voor Vlaanderen circa 3300 exemplaren op (Anselin & Geers 1998).

In Nederland zouden in 1994 zo'n 95-110 paren hebben gebroed (Lensink 1996). Hoe groot de rondvliegende populatie momenteel is, is onbekend. De midwintertelling van januari 1995 leverde 859 vogels op (Boele et al 1996); deze van januari 1997 984 vogels (Voslamber et al 1998). De meer gerichte ganzen- en zwanentellingen leveren hogere maxima op: 1076 exemplaren in januari 1996 en 1532 exemplaren in december 1996 (Sovon Ganzen- en Zwanenwerkgroep 1997, 1998). Meer recente gegevens zowel over broedgevallen als over de totale populatie, zijn er niet.

Zeeland

Over Zeeland is ons geen recent broedvogeloverzicht bekend. Vergeer et al (1994) vermelden zelfs geen broedgevallen voor de door hen beschouwde periode (tot en met 1991).

De seizoensspreiding ligt de laatste jaren het hoogst in de maand september; 162 in 1996 en 238 exemplaren in 1997 (Berrevoets 1997, 1998). In de jaren daarvoor waren de aantallen die tijdens de maandelijkse tellingen van de Ganzenwerkgroep Zeeland werden verzameld, te verwaarlozen. Opvallend daarbij is dat de vogels vrijwel uitsluitend in Oost-Zeeuws-Vlaanderen worden waargenomen.

Zeeuws-Vlaanderen

In Oost-Zeeuws-Vlaanderen (E. Matthijs in litteris 11 november 1998) broedde de Canadese Gans voor de eerste maal met één paar in 1995 aan de Berriekreek (Hulst) en aan de Boschkreek (Koewacht); in 1996 met één paar aan de Berriekreek bij Hulst, Braakman bij Terneuzen en aan het Grote Gat bij Koewacht; en in 1997 met één paar aan het Grote Gat en twee paren aan Canisvliet (Tombeur 1997).

De aantallen buiten de broedtijd zijn pas de laatste drie jaar beginnen op te lopen, vooral in de nazomer: 60 bij Ter Hole, 98 bij Grote Vogel, 182 bij Canisvliet in 1995, 120 bij Zwartenhoek zomer 1997, 204 in augustus 1998 bij Canisvliet.

Canisvliet bij Sas van Gent (Zeeland) is een kreek- en graslandgebied dat als natuurreservaat wordt beheerd door Staatsbosbeheer en meer dan vijftig jaar intensief werd geïnventariseerd door wijlen J. J. van den Steen en sinds 1996 door ondergetekende.

Sinds 1996 is Canisvliet als BMP-proefvlak aangemeld bij Sovon. Tijdens onze inventarisatierondes aldaar (uitgebreide territoriumkartering) werd op 1 april 1998 onze aandacht getrokken door een Canadese Gans die tussen het riet langs de rand van de kreek 'zat' en daarbij de

hals plat en uitgestrekt op de bodem hield (nestindicerend gedrag).

Op 4 april 1998 werd opnieuw een vogel op die plaats gezien en een tweede zeer alerte vogel op het open water vlakbij. Duidelijk een koppel waarbij de gent de wacht houdt en de gans een nest bezet.

Voorzien van een fotoestel bezochten wij op 8 april 1998 heel kortstondig deze plek. Inderdaad bleek het om een nest met zeven eieren te gaan dat tevens flink was voorzien van dons. Groot was evenwel onze verwondering toen bij onze nadering van het nest er ook een vrouwtje Wilde Eend opvloog. Er lag een nest van de Wilde Eend met negen eieren vlak bij het ganzennest. De afstand tussen de nestkom van beide legfels bedroeg amper 73 cm! Het resultaat kan men zien op bijgaande foto (gemaakt naar een dia).

Daarna hebben wij de plek niet meer bezocht maar nog wel vanaf enige afstand de volgende notities gemaakt :

- 12 april Canadese Gans op het nest;
- 13 april Canadese Gans en Wilde Eend op het nest;
- 18 april Canadese Gans op het nest;
- 22 april Canadese Gans op het nest;
- 25 april Canadese Gans op het nest;
- 28 april niets te zien;
- 1 mei Canadese Gans op het nest;
- 3 mei niets te zien;
- 9 mei drie jongen van ongeveer een week oud op een paar honderd meter van de nestplaats samen met de ouders.

Wegens de toegenomen groei van de omringende vegetatie was er vanaf 18 april 1998 van het nest van de Wilde Eend noch van de broedende vogel iets te zien. Het resultaat wat de Wilde Eend betreft is dus onbekend.

Bespreking

Na onze ontdekking rezen natuurlijk een aantal vragen op. Is dit uitzonderlijk? Is het nog op an-

dere plaatsen vastgesteld? Betreft het hier toeval of gaat het echt om een bewuste keuze? Wat kan de reden zijn? Wie was er het eerst? Kunnen wij dat reconstrueren? Kunnen wij ons aan een voorstelling wagen?

Na wat literatuuronderzoek en wat briefwisseling brengen wij hieronder graag verslag uit over onze bevindingen.

Canadese Gans

Vermeldenswaard is zeker het feit dat het nest niet was gesitueerd op een eilandje, maar wel op nog geen meter van de oever tussen Zuring, Smeewortel, Riet en Lisdodde. Een habitat die net zo goed door de Grauwe Gans (*Anser anser*) wordt geprefereerd op Canisvliet. De Grauwe Gans is daar sinds 1996 broedvogel met een paar, in 1997 een paar en in 1998 vijf paren. Het ziet er naar uit dat ook hier geen (voedsel)concurrentie optreedt net zoals in West-Brabant (Teixeira 1995). Hoewel er bij deze laatste wel sprake is van een andere biotoopkeuze.

De gent van de Canadese Gans is zeer agressief tijdens de broedtijd (Owen et al 1986). Interspecificke territorialiteit is geconstateerd in gemengde kolonies met andere ganzen, maar deze laatste worden beter getolereerd dan eigen soortgenoten (Fabricius in Cramp & Simmons 1977).

De soort gedraagt zich zoals andere ganzensoorten in hoge mate territoriaal. Normaal gezien broeden ze koloniaal, maar geïsoleerde nesten worden net zo goed aangetroffen.

Soms nestelen ze echt in dichte kolonies op slechts één of twee meter van elkaar (Ogilvie 1978). Cramp & Simmons (1977) daarentegen

vermeldt als dichtstbij gelegen nest (van een soortgenoot?) een afstand vijf meter.

Soms broeden ze helemaal niet koloniaal en liggen nesten ver uit elkaar. Koloniaal broeden in moerasgebieden waar elk 'eilandje' een nest bevat komt veel voor en garandeert misschien niet enkel de 'vereiste' visuele isolatie onder soortgenoten, maar is zeker ook een verdediging tegen prederende zoogdieren (Wright & Giles 1988).

In Canisvliet lag het tweede nest van de Canadese Gans op ongeveer 950 meter in vogelvlucht. Het legsel van de Canadese Gans was allicht compleet gelet op de aanwezigheid van volop dons en het aantal eieren. Dons verschijnt wanneer het legsel compleet is (Sjöberg 1994). Een legsel bevat gemiddeld 5,9 eieren (Ogilvie 1978). Het broeden start na het leggen van het laatste ei en duurt 28 tot 30 dagen (gemiddeld 29). Mogelijk zijn in Canisvliet op 1 mei 1998 de eieren gekipt wat ook klopt met de waarneming van ongeveer acht dagen oude jongen op 9 mei. Indien het broeden gemiddeld 29 dagen duurt dan was het legsel compleet rond 2 april. Indien om de 24 uur een ei wordt gelegd, kan de eileg zijn begonnen rond 27 maart.

Wilde Eend

De Wilde Eend is een wijdverspreide (broed)vogel. Het aantal broedparen in Nederland bedraagt tussen 200.000-400.000 broedparen (Sovon 1987).

In het kreek- en graslandgebied Canisvliet broedt de Wilde Eend minstens al sinds de eerste inventarisaties er begin jaren veertig werden uitgevoerd door Johan van den Steen (s.d.).

Een nest van een Wilde Eend met negen eieren lag vlak bij het ganzennest. De afstand tussen de nestkom van beide legfels bedroeg amper 73 cm, Canisvliet, 8 april 1998. Foto: Franklin Tombeur.

Jaarlijks gaat het hier om enkele tientallen paren.

De Wilde Eend kan eveneens in hoge dichtheden broeden, maar is geen koloniebroeder. Op een eilandje in Fluessen in Friesland vond men honderd paren op een oppervlakte van twee hectare (Stichting Avifauna van Friesland 1976). Wat zou betekenen dat bij evenredige spreiding er om de zestien meter een nest lag. Maar de afstanden zullen allicht groter of veel kleiner zijn geweest.

Minimale nestafstand intraspecifiek bedroeg volgens E. Bezzel (in Bauer & Glutz von Blotzheim 1968) in het Ismaninger Meergebied éénmaal 1, tweemaal 3, vijfmaal 6, tweemaal 9, tweemaal 15, eenmaal 20, eenmaal 25 en tweemaal 30 meter. Cramp (1977) vermeldt volgende afstanden voor Schotland : vijfhonderd nesten, de meeste op vijf à tien meter afstand, zelden op twee meter. De vrouwtjes Wilde Eend tolereren andere eendensoorten beter dan eigen soortgenoten, maar geen enkele dichter dan twee meter, zegt I. Newton (in Cramp & Simmons 1977).

Het legsel van de Wilde Eend was waarschijnlijk nog niet compleet op 8 april 1998, gelet op het ontbreken van dons en het aantal eieren. Dons verschijnt slechts wanneer het legsel bijna compleet is of wanneer met het broeden wordt begonnen (Ogilvie 1975). Het vrouwtje legt gemiddeld 12,6 eieren (tussen negen en dertien is normaal).

Indien om de 24 uur een ei wordt gelegd dan is dit vrouwtje beginnen te leggen rond 31 maart of een viertal dagen ná aanvang van de eileg van de Grauwe Gans.

Helaas kennen wij het broedsucces niet van onze Wilde Eend. Met een broedduur die varieert tussen 24 en 32 dagen (gemiddeld 28 dagen) en met nog enkele eieren meer, kan het moment van kippen wel synchroon zijn verlopen met het uitlopen van de jongen van de Canadese Gans. Zekerheid hierover hebben wij dus niet.

Nestassociatie

Nestassociatie is volgens Campbell & Lack (1985) elke gelegenheid waarbij een vogelsoort dikwijls of gewoonlijk zijn nest(en) alleen of kolonievormig bouwt naast het nest(en) van een andere vogelsoort of vlak bij de habitat of structuur van andere levende organismen. Er kunnen diverse types van associaties worden beschreven:

- gemengde kolonies van een of meer verwante soorten (meeuwen & sterns);
- een soort die met een of enkele paren binnen een kolonie van een of meer andere soorten broedt (eenden tussen meeuwenkolonies);
- niet-agressieve soorten die nestelen vlak bij agressieve soorten, dikwijls prooivogels (mussen en arenden);
- één enkel paar van een soort bij één enkel paar van een andere soort, dikwijls met defensieve oogmerken;
- twee soorten in één nest zoals in broedparasitisme.

Het lijkt erop dat het door ons beschreven geval is te rangschikken bij het type 'één enkel paar van een soort bij één enkel paar van een andere

soort, dikwijls met defensieve oogmerken'. Het ziet er naar uit dat beide koppels - Wilde Eend en Canadese Gans - erin zijn geslaagd een 'associatie' aan te gaan.

Wie er ook het éérst was - in dit geval de Canadese Gans - heeft wel zijn belang maar kan hier niet exact worden gereconstrueerd. Maar wie heeft het meeste belang bij zulk een associatie? In dit geval zijn de voordelen van deze samenwerking voor beide soorten verschillend. Wat investeer ik en wat haal ik eruit? Wat is de prijs die betaald dient te worden voor de baat, met andere woorden wat is de kost van deze associatie. Als een verhoogde veiligheid de baat is, wat is dan de prijs? Antwoord: Tolerantie. Die tolerantie dient bij de Canadese Gans door beide partners te worden betaald. Bij ganzen immers blijft het ouderpaar de ganse broedcyclus bij elkaar, maar ook daarna bij het opgroeien der jongen. Beide partners moeten dus een andere broedende vogel of koppel tolereren.

Bij de Wilde Eend ligt dat heel anders. Immers de woerd van de Wilde Eend laat de zorg voor het nageslacht over aan de broedende partner. Voor dezelfde baat - verhoogde veiligheid - volstaat hier dat er slechts één partner tolerant is.

Kunnen wij hier uit afleiden dat het dus in dit geval gaat om een nestassociatie met ongelijke inbreng, maar met het oog op gelijke opbrengst, met name zo veel mogelijk jongen ter wereld brengen?

De vraag is natuurlijk of een nestassociatie wel echt meer veiligheid oplevert. A. Stevenson (in litteris 16 november 1998) gelooft van niet. Is de kans op predatie niet juist groter, wanneer reeds één nest wordt ontdekt, het tweede vlak ernaast net zo goed zal worden gepredeerd? Een dergelijke associatie is in elk geval geen alleenstaand geval.

G. Sjöberg (in litteris 3 november 1998) meldt dat hij bij zijn onderzoek naar de broedbiologie van de Canadese Gans in Zweden zowel Wilde Eend, stern(?) als Parelduiker (*Gavia arctica*) dichtbij nestelend heeft aangetroffen, evenwel niet op 73 centimeter afstand, maar wel op een meter afstand. Hij wijst erop dat het soortspecifieke verschil groot genoeg is om competitie uit te sluiten en de reden kan worden gezocht bij verhoogde weerbaarheid tegen predators. Dat Canadese Ganzen zeer dicht bij elkaar kunnen broeden schrijft I. Johnson (in litteris 23 november 1998). In zijn studiegebied in het zuiden van Engeland waren twee kleine eilandjes van nog geen vijftig meter lengte 'overdekt' met ganzennesten. Op anderhalve meter van elkaar slechts gescheiden door een boomstronk of een struik. Hij stelde toen vast dat het heel gewoon was dat de ganzen eieren in elkaars nesten deponeerden. Dit resulteerde in legfels van soms meer dan twintig eieren! Een andere vogelsoort heeft hij nooit op een zo korte afstand, als in Canisvlies, aangetroffen.

A. Stevenson (in litteris 16 november 1998) vond in Engeland ook reeds diverse nesten van de Wilde Eend binnen een afstand van twee meter;

onder meer op een eilandje met hoge nestdichtheid van Canadese Gans en Grauwe Gans op vier meter van elkaar. Binnen deze kolonie vond hij zes of seven nesten van Wilde Eend goed verborgen tussen ongeveer vijftig ganzennesten. Diverse eendenlegfels mislukten door vertrapping van de ganzen. Stevenson betwijfelt trouwens of één van de beide soorten enig voordeel heeft bij een dergelijke associatie. Hij vond zelfs eendeneieren in ganzennesten. 'De moeite waard voor verder onderzoek', schrijft hij.

Dat laatste onderschrijf ik volgaarne. Het loont zeker de moeite om al van voor de nestbouw koppels ganzen goed te observeren zodat de aanvang van een mogelijke associatie met een andere vogelsoort goed kan worden gedateerd, met daarbij aansluitend een monitoring van de ganse broedcyclus. Er is blijkbaar onder onderzoekers geen overeenstemming over het feit of zo'n nestassociatie iets oplevert. Verder onderzoek wordt zeer zeker aangeraden.

■ F.L.L. Tombeur, Brusselsesteenweg 420, B-9050 Ledeberg, België.

LITERATUUR:

- Anselin, A. & V. Geers (1998):** Nieuws van Project Honker: simultaantellingen en halsringen. *Vlavo-nieuws* 11 (2): 4-5.
- Bauer, K.M. & U.N. Glutz von Blotzheim (1968):** Handbuch der Vögel Mitteleuropas. Band 2 Anseriformes. Akademische Verlagsgesellschaft, Frankfurt am Main.
- Berrevoets, C.M. (1997):** Ganzen en kleine zwanentellingen in Zeeland. Seizoen 1996/97. Middelburg.
- Berrevoets, C.M. (1998):** Ganzen en kleine zwanentellingen in Zeeland. Seizoen 1997/98. Middelburg.
- Boele, A., M.W.J. van Roomen, & E.A.J. van Winden (1996):** Midwintertelling van watervogels in Nederland, januari 1995. Sovon-monitoringrapport 96/05, RIZA-rapport BM95.28, IKC-Natuurbeheer coproductie 11. Sovon, Beek-Ubbergen.
- Campbell, B. & E. Lack (1985):** A Dictionary of Birds. T & A D Poyser, Calton.
- Cramp, S. & K.E.L. Simmons (1977):** Handbook of the Birds of Europe the Middle East and North Africa. Volume 1. Oxford University Press, Oxford.
- Devos, K. & A. Anselin (1997):** Aantallen en verspreiding van kolonievogels en zeldzame broedvogels in Vlaanderen tijdens het seizoen 1994. *Oriolus* 63: 25-40.
- Kuljken, E., P. Melre, C. Verscheure & T. Vanagt (1997):** Overwinterende ganzen in Noord-West-Vlaanderen in de winter 1995-1996. *Mergus* 11: 161-179.
- Lensink, R. (1996):** De opkomst van exoten in de Nederlandse avifauna: verleden, heden en toekomst. *Limosa* 69: 103-130.
- Ogilvie, M.A. (1975):** Ducks of Britain and Europe. T & A D Poyser, Berkhamsted.
- Ogilvie, M.A. (1978):** Wild Geese. T & A D Poyser, Berkhamsted.
- Owen, M., G.L. Atkinson-Willes & D.G. Salmon (1986):** Wildfowl in Great Britain (sec.ed.). Cambridge University Press, Cambridge.
- Sjöberg, G. (1994):** Factors affecting nest defense in female Canada Geese *Branta canadensis*. *Ibis* 136: 129-135.
- Sovon (1987):** Atlas van de Nederlandse Vogels. Sovon, Arnhem.
- Sovon Ganzen- en Zwanenwerkgroep (1997):** Ganzen- en zwanentellingen in Nederland in 1995/96. Sovon monitoringrapport 97/05, RIZA-rapport BM96.20, IKC-Natuurbeheer, coproductie 16. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.
- Sovon Ganzen- en Zwanenwerkgroep (1998):** Ganzen- en zwanentellingen in Nederland in 1996/97. Sovon monitoringrapport 98/06, RIZA-rapport BM97.17, IKC-Natuurbeheer, coproductie 20. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.
- Stichting Avifauna van Friesland (1976):** Vogels in Friesland. Deel 1. De Tille, Leeuwarden.
- Telxela, R. (1995):** Canadese Ganzen *Branta canadensis* in West-Brabant. *Limosa* 68: 143-146.
- Tombeur, F.L.L. (1997):** Jaarrapport 1997 staatsnatuurreservaat Canisvliet. Heemkundige Kring Sas van Gent & Natuurbeschermingsvereniging 'De Steltkluut', Sas van Gent-Terouzen.
- Steen, J.J. van den (s.d.):** Canesvliet. Alcedo-reeks, Oostakker.
- Vergeer, J.-W., G. van Zijl & Provincie Zeeland (1994):** Broedvogels van Zeeland. Stichting KNNV-uitgeverij, Utrecht.
- Voslamber, B., E.A.J. van Winden & M.W.J. van Roomen (1998):** Midwintertelling van watervogels in Nederland, januari 1997. Sovon-monitoringrapport 98/04, RIZA-rapport BM97.16, IKC-Natuurbeheer, coproductie C19. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.
- Wright, R. & N. Giles (1988):** Breeding success of Canada and Greylag Geese *Branta canadensis* and *Anser anser* on gravel pits. *Bird Study* 35: 31-36.

Witbandkruisbekken op Italiaanse markt

Woensdag 30 december 1998 keken wij rond op de markt te Luino aan het Lago Maggiore in Noord-Italië. Wij waren geschokt te zien dat in een van de kramen met huisdieren, niet alleen Putters en Fraters, maar ook Witbandkruisbekken werden verkocht. Aangezien dit een soort is van de Siberische taiga, die slechts sporadisch als dwaalgast in West-Europa verzeild raakt, ver-

moeden wij dat hier sprake is van een (nieuw?) Russisch exportartikel. Er is momenteel veel euforie over de euro maar hoe staat het eigenlijk met het op Europees niveau eendrachtig tegengaan van het vangen, verhandelen en houden van dergelijke vogels, die niet in een kooitje maar in de natuur thuishoren?

■ Koos Dansen, Woudrichemstraat 131, 6844 GH Arnhem.